

nytta för såväl teoretiker som praktiker. Inte minst mot den bakgrunden hade en fullständig litteraturförteckning i slutet av boken varit av värde. Om det var fråga om utrymme, kunde kanske kronologin i slutet ha utgått. I det fall, där jag själv medverkade, Iran-Irak 1988-91, känner jag inte riktigt igen mig i kronologin. Några felaktigheter förekommer och relevansen i en del uppgifter kan ifrågasättas.

Litteratur

Aggestam, Karin & Jerneck, Magnus, 2009. *Diplomacy in Theory and Practice: Essays in Honor of Christer Jönsson*. Malmö: Liber.

Hansson, Eva, 2011. *Growth without Democracy: Challenges to Authoritarianism in Vietnam*. Stockholm Studies in Politics 137. Stockholm: Stockholm University.

OLLE TÖRNQUIST¹

Det mesta av uppmärksamheten inom forskning, bistånd och nyhetsrapportering när det gäller demokratisering är fortfarande inriktad på hur man kan konstruera bästa möjliga institutioner inom politik, förvaltning och medborgerliga organisationer. På samma sätt har juridiskt bundna rättigheter satts före bred intresseorganisation, ideologi och politik. Maktrelationer, fördelningsfrågor och ekonomisk politik har kommit i skymundan. Då blir emellertid folkresningar som i dagens Nordafrika eller gårdagens Indonesien obegripliga överraskningar. Vi ser inte heller sambanden mellan Sydafrikas eller Brasiliens fackföreningar, sociala rörelser, politiska och sociala pakter och ekonomiska framsteg. Och det är nästan omöjligt att förstå demokratins svårigheter och möjligheter i ett ekonomiskt dynamiskt men politiskt repressivt land som Vietnam. Därför är Eva Hanssons avhandling ett viktigt steg mot en mer balanserad analys av demokratins villkor.

Hanssons avhandling analyserar arbetarnas möjligheter att främja sina intressen och kanske bidra till demokratisering i ett sammanhang som präglas av snabb ekonomisk tillväxt inom en rad exportsektorer tack vare auktoritärt styre och tillgång

¹ Olle Törnquist är professor i statskunskap och utvecklingsforskning vid Institutet för Statsvetenskap, Universitetet i Oslo. E-post: olle.tornquist@stv.uio.no

till globala marknader och investeringar genom stora internationella företag, framförallt från Sydkorea och Taiwan. Har den svenska regeringen rätt i, att dörren är stängd för demokrati därför att både medelklass och arbetarklass förtrycks? Eller finns det mindre synliga dynamiker i både underordning och protester som pekar i en annan riktning?

För att belysa den senare frågan utgår Hansson från de faktiska konflikterna istället för bristen på ideala institutioner. I det första kapitlet placeras frågan in i den generella diskussionen om arbetarnas roll i marknadsliberala men auktoritärt styrda och historiskt sena industrialiseringsprocesser. I det andra kapitlet relateras frågan till Vietnam och den historiska betydelsen av starka politiska och administrativa strukturer i både stat, parti och folkrörelser för att bekämpa fransk kolonialism och amerikansk krigföring.

Med de övergripande forskningsfrågorna i minnet griper sig Hansson därefter an empirin i tre kapitel. Först klargörs det institutionella och maktpolitiska sammanhanget i form av de ekonomiska reformerna, *Doi Moi*; speciellt hur stat och parti samverkat med å ena sidan internationella (främst asiatiska) företag och å andra sidan de partirelaterade fackföreningarna. Här använder Hansson såväl existerande forskning och dokumentation som egna intervjuer, i synnerhet med ledande fackliga företrädare. Därefter tas läsaren med till den andra delen av verkligheten – till motsättningarna och konflikterna på fabriksgolven, i arbetarkvarteren och i stadsdelar och byar där hela samhällen påverkas. Här ligger tyngdpunkten i avhandlingen. Den vilar på omfattande eget fältarbete, kompletterat med diverse dokument och resultat från andra forskares studier. Först analyseras motsättningarna och strejkerna under 1990-talet då det

fanns vissa försök till politisk liberalisering; därefter de hårdare konflikterna då man kan se konturer av en allians mellan dels utländska företagare och dels inhemska makthavare och affärsmän med gemensamt intresse av att hålla tillbaka arbetarprotester och annat missnöje.

Avhandlingen bidrar med ny kunskap på en rad områden. Som redan antytts sätter Hansson förtjänstfullt in dagens konflikter och problem i ett historiskt perspektiv. Det blir plågsamt tydligt hur dagens auktoritära styre och demokratiska problem ända ner på lokal nivå har rötter i hur vietnameserna först tvingades tränga tillbaka sina ursprungliga mål om frihet och lika rättigheter för att kunna bekämpa fransk och amerikansk militärmakt. Det samma gäller när de lämnades utan alternativa internationella partners, först då USA drivits ut, varför de var hänvisade till Moskva, och sedan när Sovjetunionen föll, varför det bara återstod att bjuda in utländska företag på rovjakt efter billig arbetskraft. Därmed cementerades också skillnaderna mellan de norra och södra delarna av landet.

För det andra visar Hansson på ihålligheten i tesen, att ekonomisk liberalisering bereder vägen för politisk liberalisering. Under 1990-talet fanns det vissa tendenser till större handlingsutrymme inom bl.a. de fackliga organisationerna. Men när sedan företagen kände sig hotade drogs tumskruvarna åt. Och den nya medelklassen har ofta gynnats av den auktoritära tillväxten. Samtidigt har dock konflikterna på arbetsmarknaden i synnerhet gjort att arbetare och deras familjer inom både formella och informella sektorer behövt koppla samman sina krav på bättre löner och arbetsförhållanden med rätten att yttra sig, att mötas, att bilda egna organisationer och att bli behandlade som medbor-

gare med lika rättigheter. Här finns ett frö till demokrati.

För det tredje visar emellertid Hansson också, att två olika sätt att styra och reglera arbetskraften ("labour regimes") vuxit fram. En regim är paternalistisk och har sin bas i de gamla statliga företagen som dominerat i norra Vietnam. En annan är auktoritärt marknadsorienterad och förhåller sig till de mer dynamiska utländska företagen som är viktigast i de södra delarna av landet. Samtidigt har de officiella fackföreningarna inte fått frihet att förverkliga sina målsättningar inom någon av dessa "labour regimes". Istället har den gamla sociala pakten i Vietnam mellan stat, företagare och arbetare, som låg till grund för landets överlevnad och frihetskamp, kapsejsat. Huvudorsaken är att företagen som opererar på den globala marknaden ställt krav på lägsta möjliga löner och förmåner, vilket staten sett sig tvingad att gå med på. Och detta är alltså krav som de med tiden allt starkare inhemska makthavarna och företagen nu också drar nytta av.

Hur har Hansson nått fram till de här resultaten? Det som i första hand imponerar är att hennes övergripande teoretiska frågor styrts men inte dominerat ett gediget och vidsynt fältarbete. Men samtidigt har både framställningen och analysen stött på hinder som kunde ha undvikits. Dessa är det värt att lära av och arbeta vidare med. Jag tänker inte uppmärksamma de stilistiska misstagen eftersom de enkelt kan rättas till, och inte heller de frekventa repetitionerna eftersom de kan korrigeras genom bättre redigering och en mer reflekterad disposition av kapitlen; men jag vill uppmärksamma tre frågor av större intresse.

Den första frågan är hur hårt man bör driva sitt eget perspektiv. Jag uppskattar

författarens inriktning på arbete och demokrati, speciellt fokuseringen på konflikter och berörda aktörer. Detta är speciellt viktigt när diskussionen annars inriktats mest på förhandlingar och pakter inom eliten, mer eller mindre demokratiska institutioner och kulturer samt produktionens tekniska och organisatoriska utveckling. Men jag skulle ha önskat en mer ingående argumentation om för- och nackdelar med de olika perspektiven. Och jag skulle ha velat veta hur Hansson beaktat de faktorer som uppmärksammas i de mer konventionella inriktningarna.

Lyckligtvis har hon inte helt negligerat vare sig institutionella och kulturella faktorer eller produktionens organisering. Ett helt kapitel, det tredje, fokuserar just institutionella förutsättningar i form av statens, partiets och fackföreningarnas organisation och regleringen av arbetsmarknaden. I flera kapitel diskuteras koalitioner och pakter bland de mäktiga grupperna. Detsamma gäller hur både kontrollen av arbetskraften och arbetarnas möjligheter att organisera sig och blockera produktionen påverkas av den snabba expansionen av processinriktad tillverkning för export. Och kulturfrågor beaktas i diskussionen om de unga kvinnornas roll i den nya exportindustrin och betydelsen av religiösa nätverk och organisationer bland en del arbetare i södra Vietnam. Problemet är bara, att när Hansson beaktat dessa faktorer så har hon inte samtidigt beaktat teorierna om institutionernas betydelse, eller produktionens organisering eller gender eller kulturella lojaliteter utan, som det verkar, ansett att hennes fokus på arbetskonflikterna, strejkerna och aktörerna är tillräckligt. Naturligtvis kan man säga, att de som ägnar sig åt institutioner och förhandlingar inom eliten ofta inte ens empiriskt beaktar konflikter och strejker. Men andras skyggglappar är inte ett bra

försvar. Här bör man istället gå vidare och diskutera hur skilda perspektiv kan komplettera varandra. Annars blir det svårt att diskutera hur arbetskonflikterna faktiskt påverkar framväxten av demokratiska institutioner, regleringen av arbetsmarknaden eller möjligheterna att bygga mer jämlika pakter mellan stat, arbetare och företagare för tillväxt och välfärd.

Den andra frågan som jag vill uppmärksamma berör kopplingen mellan induktiva och deduktiva tolkningar av det empiriska materialet. På en empiriskt induktiv nivå är det lätt att uppskatta Hanssons distinktioner mellan två "labour regimes", en med rötter i de gamla statliga företagen och en med utgångspunkt i de marknadsdrivna exportföretagen. Detsamma gäller hur dessa regimer präglar norra respektive södra Vietnam, att strejkerna blev fler och konflikterna hårdare omkring början av 2000-talet och att detta påverkat demokratiseringen i Vietnam negativt. Men frågan är om det är så enkelt eller om man behöver diskutera de empiriska observationerna i ljuset av olika förklaringsmodeller.

När det gäller "labour regimes" kan man undra hur vi ska förstå regleringarna i fråga om den oerhört omfattande inhemska privata sektorn, vid sidan av de statliga och utländska företagen. Inom den inhemska privata sektorn fanns så sent som 2008 87 % av arbetskraften, enligt Hansson själv (s. 167). Det kan jämföras med att bara 9 % av arbetskraften var anställd i den statliga sektorn och 4 % i sektorn med utländska direktinvesteringar. Vidare fanns det ett betydande antal strejker även i den inhemska privata sektorn (s. 137). Dessutom får vi veta att det finns viktiga kopplingar mellan produktionen och arbetarna i de utlandsägda och de privata inhemska företagen, och att detta även in-

kluderar informella verksamheter (s. 168). Och detta har förstås stor betydelse för bland annat arbetarnas möjligheter att agera gemensamt och att i slutändan främja demokrati. Ändå lämnas den privata inhemska sektorn och kopplingarna till den till stor del åt sidan; och man kan misstänka att det beror på att de empiriska uppgifterna från sektorerna med statliga respektive utländska företag inte satts in i ett bredare teoretiskt perspektiv som beaktar kopplingar till den större delen av ekonomin och arbetsmarknaden.

Ett liknande problem gäller skillnaderna mellan de olika strejkperioderna. Det är inget problem att se att den första perioden inleds när besluten om *Doi Moi* börjar implementeras omkring 1989-90. Men man kan diskutera när denna period slutar och en andra börjar. Rent empiriskt är det uppenbart att antalet strejker ökar kraftigt omkring 2005, men i avhandlingen blir det inte tydligt hur detta ska förklaras. Och om det plausibla svaret (som gavs på disputationen) är politiska beslut om en hårdare attityd mot missnöjda arbetare så krävs det ett mer utförligt resonemang om den processen och hur den ska tolkas.

Ytterligare ett exempel är att Hanssons direkta slutsats från den hårdare attityden mot strejkande arbetare är att demokratiseringen i Vietnam, som många hoppats skulle utvecklas i och med den ekonomiska liberaliseringen, tvärt om gått i stå. Detta förefallet troligt, men ett mer övertygande svar om demokratins möjligheter i Vietnam förutsätter att vi sätter in en rad empiriska uppgifter i teorier om demokratisering och sedan diskuterar för och emot. För det finns ju även andra faktorer att beakta. Till exempel nämner Hansson själv (s. 216) att många vietnameser faktiskt fått det bättre liksom att den ledande forskaren Ben Kerkvliet noterat (s. 184), att det informella handlingsutrymmet

ökat för stora delar av befolkningen, bland annat för att staten helt enkelt inte längre klarar av att reglera och kontrollera allt som företag och människor har för sig. Denna frihet kan förstås ta sig uttryck i allt från kritik till korruption och kriminalitet, men det kan ändå vara fruktbart att diskutera demokratisering som en historisk process där möjligheterna att underminera en auktoritär regim och så frön till demokrati inte kan analyseras med den liberala demokratins ideala institutioner som måttstock.

Den tredje och viktigaste frågan som avhandlingen ger upphov till är hur man bästa ska tolka viktiga empiriska observationer för att bidra till en bredare diskussion. Hanssons projekt definieras tydligt på sidan 18: "An attempt is made to unwrap the broader questions of economic liberalisation, regime change and the relationship between state and civil society by looking at the strike movement." Jag har redan markerat att detta är ett spännande och viktigt perspektiv, men vilka begrepp och teorier används? Här gäller de inte bara att beskriva konflikterna utan även att använda insikterna så att de bidrar till den bredare diskussionen om samband mellan ekonomisk utveckling, auktoritärt styre och demokrati.

Låt mig utgå från definitionerna av demokrati och civilt samhälle. Hansson bygger på samma institutionella och förhållandevis minimalistiska definition av liberal demokrati som används av Rueschmeyer, Stephens & Stephens (1992); det arbete som för övrigt utgör Hanssons grundläggande inspirationskälla. Även när det gäller det civila samhället håller hon sig nära den liberala huvudfåran genom att betona behovet av betydande autonomi från staten, bland annat med referens

till Coen & Aratos magnum opus *Civil Society and Political Theory* (1992).

Detta kontrasteras därefter med principen om demokratisk centralism liksom de nära koalitioner mellan den partistyrda staten och affärslivet i Vietnam. På så vis får vi veta, att partiet och staten har upprätthållit sitt gamla sätt att styra landet, inklusive ett mycket litet handlingsutrymme för fackföreningarna. Den viktiga nyheten är, att det skapats en ny koalition mellan parti-staten och de stora affärsmännen, inte bara utländska affärsmän utan även betydande inhemska. På så vis har alltså den liberala ekonomiska utvecklingen som till stor del injicerats utifrån inte gynnat eliter och medelklasser vilka i sin tur kanske kunnat främja politisk liberalisering och demokrati. Den främsta källan till krav på demokrati är istället autonoma arbetarprotester och framväxten av en del organisationer som återoppar universella medborgerliga rättigheter. Och detta sker främst i södra delen av landet där parti-staten och dess massorganisationer aldrig varit lika starka som i norr.

Detta är viktiga och övertygande resultat – men jag vill samtidigt hävda att begreppen, teorierna och jämförelserna inte är tillräckliga. Det finns helt enkelt mer att säga, på basis av Hanssons eget empiriska material.

För det första parti-statens förfall. Hanssons analytiska redskap är inte tillräckliga för att vi ska förstå varför det gamla styret inte förnyats utan gått i stå. Detta, det bör vi minnas, handlar om ett styre som en gång var så effektivt att det fick USA på fall och Samuel Huntington att vid en jämförelse med Nordvietnam närmast håna Saigonregimens oförmåga att regera och verkställa beslut – vilket bidrog till att han rekommenderade att man inte skulle nöja sig med social och ekonomisk utveckling utan att västmakterna, i

likhet med vietnameserna, också måste skapa starka institutioner med hjälp av ”politics of order”. Vid Hanssons jämförelse med den liberala demokratin och civilsamhällets ideal blir emellertid nackdelarna med demokratisk centralism och de gamla länkarna mellan parti och folkrörelser självklara och de vietnamesiska aktörerna framstår närmast som infantila. Och då tror jag mer på Huntington. Dessutom är ju inte det vietnamesiska (eller kinesiska) partiets flirt med privat företagande och marknader något alldeles nytt. Den sortens strategi inleddes redan under Lenins nya ekonomiska politik i Sovjetunionen och fortsatte sedan i form av strategier för ekonomisk utveckling i post-koloniala länder som till exempel i Indien och Indonesien – om än i form av mindre auktoritärt statligt lett samarbete med borgerliga bönder och så kallade nationella kapitalister. Förvisso höll inte heller detta i längden (vilket jag själv skrivit böcker om). Men om man vill veta varför det först fungerade, sedan gick illa, och nu dessutom gått illa i Vietnam, kan det vara en fördel att undersöka strategins förutsättningar och problem och inte nöja sig med jämförelser med borgerligt liberala ideal.

För det andra demokratiseringen. De institutionella definitionerna av demokrati och tesen att civilsamhället måste vara autonomt från staten räcker inte om man vill gå på djupet med processer och dynamiker som i Vietnam. Då vill jag hävda att man, som David Beetham föreslår i sin *Democracy and Human Rights* (1999), istället bör separera det substantiella målet med demokratin (i termer av ”popular control of public affairs on the basis of political equality”), för att sedan kunna analysera empiriskt hur demokratin olika dimensioner i större eller mindre utsträckning främjas av olika institutionella medel. Och

är man som Hansson intresserad av konflikter och strejker undersöker man förstås också hur de institutionella kapaciteterna hänger ihop med maktbalansen och aktörernas styrka och svagheter – vilket inte Beetham gör men vilket visat sig fullt möjligt om man kompletterar med studier av sociala och politiska rörelser och makt.¹ Slutligen är knappast civilsamhällets autonomi och styrka något som bara kan analyseras med hjälp av liberala ideal utan kräver också teorier som bygger på hur sådan självständighet och styrka ofta har främjats på politisk väg och med statligt stöd, som i Skandinavien eller i Porto Alegre.

För det tredje betydelsen av allianser. Hansson tilldelar inte dem någon större betydelse. Det tycks mig märkligt. Som hennes egna inspiratörer Rueschemeyer et. al. visat, har allianser med medelklassgrupperingar varit väsentliga för arbetarklassens roll i demokratiseringen. Detta har också varit centralt i Skandinavien där dessutom den ytterligare alliansen med bönderna var av största vikt – liksom historiskt i Vietnam. Hansson nämner att det förekommit en rad protester vid sidan av fabrikena, till exempel i fråga om priser, röjning av mark och behov av plats för hus och fabriker. Och hon nämner att de välkända protesterna 1996-97 i Thai Binh (längs kusten i norra delen av landet) mot de lokala myndigheterna och partiet handlade om allmänt maktmissbruk och illegala skatter. Men vi får inget veta om det funnits eller skulle kunna utvecklas länkar till arbetarprotesterna.

Detsamma gäller frågan om sociala pakter och koalitioner. Forskningen om strategier och faktiska skeenden under de his-

1 Som i de nationella indonesiska demokratiundersökningarna (se Priyono, Samadhi & Törnquist 2007; Samadhi & Warouw 2009).

toriskt sena industrialiseringsprocesserna från norra Tyskland och Skandinavien till Östasien, och senast Brasilien och Indien – och som nu även Vietnam vill vara en del av – är ganska otvetydig: den handlar till stor del om politiskt främjade koalitioner som förenat ett viss mått av social säkerhet med långsiktiga investeringar – vilket i sin tur krävt olika former av samverkan, representation och kontroll, oftast, men inte alltid, i proto-demokratiska former. Jag tror helt enkelt inte att resultaten från den här litteraturen kan förbigås med några allmänna formuleringar när man vill analysera hur konflikter men även koalitioner inom ramen för dagens ekonomiska utveckling i Vietnam kan främja eller motverka demokrati.

Dock: det är inte bristerna som karakteriserar Hanssons avhandling utan möjligheterna att följa upp de temporära slutsatserna med ytterligare teoretiska tolkningar och argument. För basen är solid. Jag vill åter understryka det gedigna, analytiskt styrda och samtidigt vidsynta fältarbetet; ofta i samarbete med lokala sakkunniga och berörda. Och jag vill betona, att Hansson därmed visat, att det finns frön

till demokrati, som mycket väl kan stödjas trots att de officiella institutionerna och politiken långt ifrån lever upp till den liberala demokratins normer. Så bygger vi god statskunskap där den offentliga dokumentationen är otillförlitlig, där media inte är fri, där organisationer sällan skriver tillförlitliga protokoll och där vanliga människor bara undantagsvis vågar tala ut. Så kan även god forskning främja demokrati.

Litteraturförteckning

- Beetham, David, 1999. *Democracy and Human Rights*. Cambridge: Polity.
- Coen, Jean L. & Arato, Andrew, 1992. *Civil Society and Political Theory*. Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Priyono, A.E, Samadhi, Willy Purna & Törnquist, Olle, 2009. *Making Democracy Meaningful: Problems and Options in Indonesia*. Jakarta och Singapore: Demos och ISEAS.
- Rueschemeyer, Dietrich, Stephens, Evelyne Huber & Stephens, John D, 1992. *Capitalist Development and Democracy*. Cambridge: Polity.
- Samadhi, Willy Purna & Warouw, Nicolaas (red), 2009. *Building Democracy on the Sand: Advances and Setbacks in Indonesia*. Jakarta, Jogjakarta och Singapore: Demos, PCD Press och ISEAS.